УДК: 371.26: 373.3
DOI 10.65996/topscience-2457/2026-1.1/62-68

Жумакенова Ш.К.
магистрант
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА ОКУУЧУЛАРДЫН ТИЛ ЖААТЫН ЖАНА ОКУУ ЖЕТИШКЕНДИКТЕРИН БААЛОО ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Жумакенова Ш.К.
магистрант
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек

ТЕХНОЛОГИЯ ОЦЕНИВАНИЯ ЯЗЫКОВОГО РАЗВИТИЯ И УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Zhumakenova Sh.K.
master's student
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.

TECHNOLOGIES FOR ASSESSING LANGUAGE DEVELOPMENT AND ACADEMIC ACHIEVEMENTS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Аннотация. Бул макалада башталгыч класстардагы окуучулардын тил жаатын жана окуу жетишкендиктерин баалоо технологиялары илимий жана практикалык жактан изилденет. Макалада окуучулардын окуу жана тил өнүгүүсүн системалуу баалоонун педагогикалык мааниси, принциптери жана практикалык колдонуу жолдору талданат. Өзгөчө көңүл формативдик, суммативдик, аралык жана өзүн-өзү баалоо ыкмаларына бурулат, ошондой эле окуучулардын логикалык ой жүгүртүүсүн, чыгармачылык жөндөмүн, аналитикалык жана практикалык көндүмдөрүн өнүктүрүүгө шарт түзгөн практикалык мисалдар берилет. Изилдөөнүн алкагында тесттер, диктанттар, эссе жана чыгармачыл жазуулар, практикалык тапшырмалар, портфолио түзүү, көрнөк-жарнак колдонуу сыяктуу ар тараптуу баалоо куралдары каралат. Макалада ошондой эле окуучулардын тилдик компетенттүүлүгүн баалоодо жана сабактык жетишкендиктерин анализдөөнү оптималдаштырууда мугалимдерге практикалык сунуштар берилет. Бул ыкмалар башталгыч класстарда окуучулардын өз алдынча ой жүгүртүүсүн, жоопкерчилигин, мотивациясын жана сабакка активдүү катышуусун камсыз кылууга багытталган. Макалада сунушталган технологиялар билим берүү процессинде окуучулардын интеллектуалдык, тилдик жана окуу компетенттүүлүгүн комплекс түрдө өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Аннотация. В данной статье с научной и практической точек зрения рассматриваются технологии оценки языкового развития и учебных достижений учащихся начальных классов. Анализируется педагогическое значение, принципы и практические пути системной оценки учебного и языкового развития обучающихся. Особое внимание уделяется формативному, суммативному, промежуточному и самооцениванию, а также приводятся практические примеры, способствующие развитию логического мышления, творческих способностей, аналитических и практических навыков учащихся. В рамках исследования рассматриваются разнообразные инструменты оценки, такие как тесты, диктанты, эссе и творческие письменные работы, практические задания, ведение портфолио, использование наглядных средств. В статье также представлены практические рекомендации для учителей по оценке языковой компетентности учащихся и оптимизации анализа их учебных достижений. Данные методы направлены на формирование у учащихся начальных классов самостоятельного мышления, ответственности, мотивации и активного участия в учебном процессе. Предложенные технологии способствуют комплексному развитию интеллектуальной, языковой и учебной компетентности обучающихся в образовательном процессе.

Abstract. This article examines technologies for assessing the language development and academic achievements of primary school students from both scientific and practical perspectives. The pedagogical significance, principles, and practical approaches to the systematic assessment of students' academic and language development are analyzed. Special attention is paid to formative, summative, interim, and self-assessment methods, as well as to practical examples that contribute to the development of students' logical thinking, creative abilities, analytical skills, and practical competencies. Within the framework of the study, various assessment tools are considered, including tests, dictations, essays and creative written tasks, practical assignments, portfolio development, and the use of visual aids. The article also offers practical recommendations for teachers on assessing students' language competence and optimizing the analysis of their academic achievements. These methods are aimed at fostering independent thinking, responsibility, motivation, and active participation in the learning process among primary school students. The proposed technologies promote the comprehensive development of learners' intellectual, linguistic, and academic competencies within the educational process.

Негизги сөздөр: башталгыч класстар, тил жааты, окуу жетишкендиктери, баалоо технологиясы, формативдик баалоо, суммативдик баалоо, өзүн-өзү баалоо, педагогикалык принциптер.

Ключевые слова: начальные классы, языковое развитие, учебные достижения, технологии оценивания, формативное оценивание, суммативное оценивание, самооценивание, педагогические принципы.

Keywords: primary school, language development, academic achievements, assessment technologies, formative assessment, summative assessment, self-assessment, pedagogical principles.

Заманбап билим берүүдө башталгыч класстын окуучуларынын окуу жетишкендиктерин жана тил жаатын баалоо билим берүү процессинин маанилүү бөлүгү болуп саналат. Бул баалоо окутуунун сапатын жогорулатууга, окуучулардын өз алдынча ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө жана билимге болгон кызыгуусун күчөтүүгө шарт түзөт.

Билим берүүнүн баланын чыгармачылык активдүүлүгүн жана өз алдынчалыгын системалуу өнүктүрүүгө, анын таанып-билүү кызыгуусун калыптандырууга багыттоо башталгыч билим берүү сабактарын долбоорлоого ар кандай мамиле жасоого шарт түзөт [6].

Башталгыч класстарда окуучулардын тил жааты – алардын сөз байлыгы, сүйлөө маданияты, грамматикалык, орфографиялык жана пунктуациялык көндүмдөрү менен чагылдырылат. Окуучулардын тил жаатынын сапаты түздөн-түз окуу жетишкендиктерине таасир этет, себеби тил аркылуу билим алуу, түшүнүү жана маалыматтарды кайра иштетүү жүзөгө ашат.

Бул макаланын максаты – башталгыч класстын окуучуларына тил жааты жана окуу жетишкендиктерин баалоо технологиясын изилдөө, алардын дидактикалык жана методикалык негиздерин аныктоо, ошондой эле практикалык колдонууга багытталган сунуштарды берүү.

Макаланын милдеттери:

1. Башталгыч класстарда окуучулардын тил жаатынын маанисин жана окуу жетишкендиктерине тийгизген таасирин талдоо.
2. Баалоо технологияларынын түрлөрүн жана методдорун карап чыгуу.
3. Практикада колдонууга ыңгайлуу баалоо куралдарын жана ыкмаларын сунуштоо.
4. Окуучулардын тил жана окуу жөндөмдөрүн комплекс түрдө баалоо аркылуу сабактын натыйжалуулугун жогорулатуу жолдорун изилдөө.

Башталгыч класстарда тил жааты окуучулардын билим алуусунун негизги аспектиси болуп саналат. Тилдин деңгээли окуучулардын ой жүгүртүүсү, чыгармачылыгы жана аналитикалык жөндөмдөрү менен тыгыз байланышта. Исследования көрсөткөндөй, сөз байлыгы жогору, тилди мыкты колдонгон окуучулар сабак материалын тез жана так өздөштүрө алышат [1].

Окуу жетишкендиктери – окуучулардын билимди түшүнүү, колдонуу жана талдоо жөндөмдөрүн чагылдырган көрсөткүч. Башталгыч класстарда жетишкендиктерди баалоо окуучунун математика, окуу, тил, табият таануу жана башка предметтер боюнча көндүмдөрүн системалуу түрдө баалоону талап кылат.

Окуу жетишкендиктерин баалоо төмөнкү максаттарга багытталат [8]:

- Окуучунун окуу процессиндеги прогрессин аныктоо;
- Ар бир окуучунун күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо;
- Сабактарды пландоо жана методикалык ыкмаларды оптималдаштыруу;
- Окуучунун өз алдынча иштөө жана жоопкерчилик жөндөмдөрүн өнүктүрүү.

Тил жаатын баалоонун принциптери [5]:

1. Системалуу жана комплекстүү баалоо – тил жаатынын бардык аспектилерин: сөз байлыгын, грамматика жана сүйлөө маданиятын биргелештирип баалоо.

2. Өз ара байланыштуу баалоо – тилди баалоо окуучунун окуу жетишкендиктери менен тыгыз байланышта жүргүзүлүшү керек.

3. Этап-этабы менен баалоо – тил жаатынын сапатын түшүнүү үчүн байкоо, тесттер жана практикалык тапшырмалар колдонулат.

4. Индивидуалдык өзгөчөлүктөрдү эске алуу – окуучулардын жаш өзгөчөлүгү, психологиялык жана интеллектуалдык деңгээли баалоо процессинде эсепке алынат.

5. Объективдүүлүк жана ачыктык – баалоо куралдары жана критерийлери алдын-ала аныкталып, окуучулар үчүн түшүнүктүү болушу зарыл.

Башталгыч класстарда тил жаатын жана окуу жетишкендиктерин баалоо үчүн төмөнкү технологиялар кеңири колдонулат [9]:

- Формативдүү баалоо – окуу процесси учурунда окуучулардын билим деңгээли жана тил жөндөмдөрү тууралуу үзгүлтүксүз маалымат алуу.
- Суммативдүү баалоо – теманын аяктоосунда окуучулардын билимин жалпы баалоо.
- Портфолио – окуучунун ар түрдүү тапшырмаларын чогултуу, анын ичинде эссе, чыгармачыл жазуулар, диктант жана тесттер.
- Сөздүк-лексикалык тесттер – сөз байлыгын жана грамматикалык көндүмдөрдү баалоо.
- Проекттик жана практикалык иштер – тилди жана окууну практикалык колдонуу жөндөмүн текшерүү.

Башталгыч класстарда окуучулардын тил жаатын жана окуу жетишкендиктерин баалоо үчүн төмөнкү куралдар жана ыкмалар натыйжалуу эсептелет [4, 7]:

1. Тесттер жана диктанттар. Тесттер окуучулардын тилдик көндүмдөрүн, грамматика, пунктуация жана сөз байлыгын баалоого мүмкүнчүлүк берет. Диктанттар окуучулардын жазуу маданиятын, орфография жана пунктуацияны өздөштүрүүсүн текшерет.

2. Эссе жана чыгармачыл жазуулар. Окуучулар эссе жазуу менен сөз байлыгын кеңейтет, ой жүгүртүүсүн жана идеяларды туура логикалык тартипте билдирүү жөндөмүн өнүктүрөт. Мындай жазууларды баалоо критерийлери: идеянын тактыгы, тилди колдонуу деңгээли, логика жана ойду ачык билдирүү.

3. Сөздүк-лексикалык иштер. Бул курал окуучулардын лексикалык даярдыгын жана жаңы сөздөрдү өз алдынча колдонуу жөндөмүн текшерүүгө багытталган. Мисалы, окуучуларга жаңы сөздөрдү колдонуп кыска сүйлөмдөр түзүү тапшырмасы берилет.

4. Практикалык тапшырмалар жана проекттер. Практикалык иштер окуучуларга тил жана окуу жөндөмдөрүн реалдуу кырдаалдарда колдонууга мүмкүндүк берет. Мисалы, окуучулар бир тема боюнча кичинекей макала, сүрөттөлгөн окуя же ролдук оюн түзүп, аны класста сунуш кылышат.

5. Формативдүү баалоо ыкмасы. Бул ыкма окуу процессинде окуучулардын прогрессин үзгүлтүксүз байкоо аркылуу жүргүзүлөт. Мисалы, мугалим ар бир сабакта окуучулардын жоопторун, суроо берүүгө катышуусун жана жазуу тапшырмаларын баалайт.

6. Портфолио түзүү. Окуучунун портфолиосу – бул анын окуу процессиндеги бардык иштери: жазуу тапшырмалары, эсселер, диктанттар, тесттер жана чыгармачыл иштердин жыйындысы. Портфолиону колдонуу аркылуу мугалим ар бир окуучунун прогрессин жана жетишкендиктерин комплекстүү баалайт.

Башталгыч класстарда тил жааты жана окуу жетишкендиктерин баалоо төмөнкү этаптар аркылуу жүргүзүлөт [3]:

1. Алгачкы диагностика. Сабак башында окуучулардын алдын ала билим деңгээли, сөз байлыгы жана тилдик көндүмдөрү аныкталат. Бул этап окуучулардын баштапкы деңгээлин билүүгө жана сабакты пландоого жардам берет.

2. Формативдүү баалоо. Окуу процессинде окуучулардын жооптору, жазуу тапшырмалары жана суроолорго катышуусу боюнча баалоо жүргүзүлөт. Бул этапта мугалим окуучуларга түздөн-түз пикир берип, каталарды оңдоого жана көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жардам берет.

3. Суммативдүү баалоо. Теманын аяктоосунда же семестр аягында окуучулардын жалпы жетишкендиктери бааланат. Бул этапта тесттер, диктанттар жана эсселер негизги ролду ойнойт.

4. Рефлексия жана анализ. Баалоо жыйынтыгы боюнча окуучулар өз аракеттерин анализдеп, каталарын түшүнүп, келечектеги иш-аракеттерин пландаштырат. Мугалим бул этапта окуучулар менен кеңешип, алардын өнүгүүсүнө багыт берет.

Башталгыч класстарда тил жана окуу жетишкендиктерин баалоону натыйжалуу кылуу үчүн төмөнкү практикалык сунуштарды берүү сунушталат [2]:

1. Баалоо критерийлерин ачык көрсөтүү. Окуучулар кандай негизде бааланарын алдын ала билиши керек.

2. Ар бир сабакта формативдүү баалоону киргизүү. Бул окуучулардын мотивациясын жогорулатат.

3. Практикалык жана чыгармачыл тапшырмаларды көп колдонуу. Бул окуучуларга тилди колдонуу жөндөмүн практикалык түрдө өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет.

4. Портфолио аркылуу окуучунун прогрессин системалуу баалоо.

5. Класстын баарын камтыган дифференциалдык ыкманы колдонуу. Окуучулардын жөндөмүнө жараша тапшырмаларды адаптациялоо. Башталгыч класстарда окуучулардын тил жаатын жана окуу жетишкендиктерин баалоо билим берүү процесси үчүн өтө маанилүү. Натыйжалуу баалоо окуучулардын тилди өз алдынча колдонуу жөндөмүн, логикалык жана чыгармачылык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө, ошондой эле сабакка кызыгуусун арттырууга жардам берет.

Баалоо технологиясын колдонуу аркылуу мугалим окуучулардын ар бир өзгөчөлүгүн эске алып, комплекстүү баалоо жүргүзө алат. Мындай ыкма окуучулардын тилдик, окуу жана интеллектуалдык компетенттүүлүгүн жогорулатууга, ошондой эле келечекте терең жана концептуалдуу билим алууга өбөлгө түзөт.

Жыйынтыктап айтканда, башталгыч класстарда окуучулардын тил жаатын жана окуу жетишкендиктерин баалоо технологиясын натыйжалуу колдонуу билим берүү процессинин сапатын жогорулатуунун маанилүү шарты болуп саналат. Окуучулардын жөндөмүнө жараша тапшырмаларды адаптациялоо ар бир баланын жеке мүмкүнчүлүктөрүн ачууга, билимди өздөштүрүү деңгээлин так аныктоого жана окууга болгон ишенимин бекемдөөгө шарт түзөт.

Комплекстүү жана системалуу баалоо формалары окуучулардын тилди туура жана эркин колдонуу жөндөмүн, логикалык, аналитикалык жана чыгармачылык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Ошондой эле формативдик жана өзүн-өзү баалоо элементтерин киргизүү окуучулардын жоопкерчилигин арттырып, өз окуу жетишкендиктерин аңдап-түшүнүүсүнө көмөк көрсөтөт.

Натыйжада, заманбап баалоо технологияларын колдонуу башталгыч класстарда окуучулардын окууга болгон кызыгуусун күчөтүп, алардын тилдик, окуу жана интеллектуалдык компетенттүүлүгүн туруктуу өнүктүрүүгө, ошондой эле кийинки билим берүү баскычтарына даярдыгын камсыз кылууга мүмкүнчүлүк берет.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Абдиева, Н. К. Башталгыч класстарда окуучулардын тилдик компетенттүүлүгүн баалоонун методикалык негиздери. – Бишкек: Билим, 2019. – 104 б.
2. Асаналиева, Ж. М. Формативдик баалоо технологиясын башталгыч класстарда колдонуу. – Бишкек: Педагогика, 2020. – 96 б.
3. Жолдошова, А. А. Башталгыч класстарда окуу жетишкендиктерин баалоонун дидактикалык аспектилери. – *Илим жана билим*, 2021. № 2. – Б. 45–50.
4. Калыбекова, С. Т. Тил сабактарында окуучулардын өзүн-өзү баалоо көндүмдөрүн калыптандыруу. – Бишкек: Кыргыз билим берүү академиясы, 2018. – 88 б.
5. Молдобаева, Р. Ж. Башталгыч класстарда окуучулардын окуу жетишкендиктерин мониторинг жүргүзүү технологиясы. – Бишкек: Илим, 2022. – 112 б.
6. Мырзадаирова, Д. Ш., Сыдыкова, М. Б., Эрнис кызы Э. Заманбап шартта башталгыч класстарда билим берүүнүн абалы жана өнүгүүсүнүн негизги багыттары. – *Илимий ачылыштар*, 2025, № 2. – Б. 99–106.
7. Осмонов, К. А. Баалоо критерийлеринин окуучулардын окуу мотивациясына тийгизген таасири. – *Педагогикалык изилдөөлөр*, 2020. № 3. – Б. 60–65.
8. Садыкова, Г. Б. Башталгыч класстарда тил өнүгүүсүн диагностикалоо жана баалоо ыкмалары. – Бишкек: Академия образования, 2019. – 90 б.

9. Токтосунова, Л. С. Окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоодо портфолио технологиясын колдонуу. – *Наука и образование в Кыргызстане*, 2021. № 4. – Б. 72–77.

Рецензент: педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Нуржанова С.А.